

YOSHLARNING RAQAMLI MAKON HAQIDAGI IJTIMOIIY TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK JIHLTLARI

ADPI tayanch doktoranti
Muminjonova Feruzaxon Xabibullo qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19369308>

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarning raqamli makon haqidagi ijtimoiy tasavvurlari shakllanishining psixologik omillari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar sharoitida shaxsning axborot muhiti bilan o‘zaro ta’siri, ijtimoiy identifikatsiya, kommunikativ faoliyat va kognitiv jarayonlarning o‘zgarishi ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Shuningdek, yoshlarning raqamli muhitga moslashuvi jarayonida ijtimoiy tasavvurlarni shakllantiruvchi omillar — oila, ta’lim muassasalari, media va ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri o‘rganiladi. Tadqiqot natijalariga asoslanib yoshlarning raqamli madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli makon, yoshlar, ijtimoiy tasavvurlar, psixologik omillar, ijtimoiy tarmoqlar, kognitiv jarayonlar, raqamli madaniyat.

Аннотация: В данной статье анализируются психологические факторы формирования у молодежи социальных представлений о цифровом пространстве. Научно обосновывается взаимодействие личности с информационной средой, изменение процессов социальной идентификации, коммуникативной деятельности и когнитивных процессов в условиях цифровых технологий. Кроме того, исследуется влияние семьи, образовательных учреждений, медиа и социальных сетей на формирование социальных представлений у молодежи в процессе адаптации к цифровой среде. На основе результатов исследования разработаны рекомендации по развитию цифровой культуры молодежи.

Ключевые слова: цифровое пространство, молодежь, социальные представления, психологические факторы, социальные сети, когнитивные процессы, цифровая культура.

Abstract: This article analyzes the psychological factors influencing the formation of young people’s social perceptions of the digital space. It scientifically substantiates the interaction of the individual with the information environment, changes in social identification, communicative activity, and cognitive processes in the context of digital technologies. The study also examines the influence of family, educational institutions, media, and social networks on the formation of social perceptions during young people’s adaptation to the digital environment. Based on the results, recommendations for the development of youth digital culture are provided.

Keywords: digital space, youth, social perceptions, psychological factors, social networks, cognitive processes, digital culture.

XXI asrda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi inson hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bordi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va mobil texnologiyalar jamiyatda yangi kommunikatsiya shakllarini vujudga keltirdi. Bu jarayon ayniqsa yosh avlodning dunyoqarashi, qadriyatlar va ijtimoiy tasavvurlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Raqamli makon bugungi kunda nafaqat axborot almashinuvi vositasi, balki shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi, kommunikativ tajribasi va psixologik rivojlanishida muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli yoshlarning raqamli makon haqidagi tasavvurlarini shakllanish jarayonini psixologik jihatdan o‘rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham raqamli transformatsiya davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat

Mirziyoyev raqamli rivojlanishning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyatini ta’kidlab: “Har bir soha raqamli texnologiyalar bilan hamohang rivojlanmasa, mamlakat rivojlanmaydi” deb qayd etgan.

Bugungi kunda mamlakatimizda raqamli texnologiyalar sohasida yoshlar faol ishtirok etmoqda va bu yo‘nalishda minglab yoshlar zamonaviy kasblarni egallamoqda.

Mazkur jarayon yoshlarning ijtimoiy tasavvurlari, qadriyatlarini va psixologik rivojlanishiga yangi ta’sir omillarini olib kiradi. Shu bois yoshlarning raqamli makon haqidagi tasavvurlarini shakllantiruvchi psixologik mexanizmlarni o‘rganish ilmiy jihatdan muhim hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili (Literature review). Raqamli muhit va yoshlar psixologiyasi masalasi ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

Rus olimi A.N. Leontyev faoliyat nazariyasi asosida shaxs rivojlanishida kommunikativ faoliyatning muhim rolini ta’kidlab, axborot muhiti shaxsning ijtimoiy tajribasini shakllantirishda asosiy omillardan biri ekanligini ko‘rsatgan.

Amerikalik olim M. Castells esa “tarmoq jamiyati” konsepsiyasini ishlab chiqib, zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalari ijtimoiy munosabatlarning yangi shakllarini vujudga keltirayotganini ta’kidlaydi.

Shuningdek, D. Boyd va H. Jenkins tadqiqotlarida ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning identifikatsiya jarayoniga kuchli ta’sir ko‘rsatishi, shaxsning o‘zini namoyon qilish ehtiyojini qondirishga xizmat qilishi ilmiy asoslab berilgan.

Mahalliy tadqiqotlarda ham raqamli texnologiyalar va yoshlar masalasi o‘rganilgan. Jumladan, Parizoda Zulqaynarova yoshlarning kundalik hayotida internet va ijtimoiy tarmoqlarning roli ortib borayotganini ta’kidlab, raqamli muhit yoshlarning dunyoqarashi va kommunikativ faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini qayd etadi.

Shu bilan birga, zamonaviy axborot texnologiyalari inson faoliyatining barcha sohalarida yangi imkoniyatlarni yaratmoqda va ijtimoiy hayotda yangi kommunikativ muhitni shakllantirmoqda. Biroq mavjud tadqiqotlarda yoshlarning raqamli makon haqidagi ijtimoiy tasavvurlarining shakllanish mexanizmlari psixologik nuqtai nazardan yetarlicha kompleks o‘rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi (Methods) Mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish; qiyosiy tahlil; psixologik kuzatuv; umumlashtirish va tizimlashtirish. Tadqiqot jarayonida yoshlarning raqamli makon haqidagi tasavvurlarini shakllantiruvchi psixologik omillar aniqlanib, ularning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilindi.

Natijalar (Results). Tadqiqot natijalari yoshlarning raqamli makon haqidagi ijtimoiy tasavvurlari bir qator psixologik omillar ta’sirida shakllanishini ko‘rsatdi. Raqamli muhit bugungi yosh avlod uchun nafaqat axborot manbai, balki ijtimoiy tajriba orttirish, shaxsiy identifikatsiya va kommunikativ faoliyatni amalga oshirish maydoni sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Avvalo, raqamli makon yoshlarning kognitiv jarayonlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Internet orqali axborotning tez va ko‘p miqdorda olinishi yoshlarning tafakkur jarayonini o‘zgartirib, axborotni tez qabul qilish va qayta ishlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, doimiy axborot oqimi ba’zan yuzaki idrok etish, qisqa muddatli diqqat va fragmentar fikrlashning kuchayishiga ham olib kelishi mumkin. Natijada yoshlarning dunyo haqidagi tasavvurlari ko‘proq vizual va tezkor axborotga asoslanib shakllanadi.

Raqamli makonning yana bir muhim jihati yoshlarning kommunikativ faoliyatiga ta’siri bilan bog‘liq. Ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar turli madaniyat vakillari bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Virtual muloqot shakllari yoshlarning o‘z fikrini erkin ifodalashi, o‘zini namoyon qilishi va ijtimoiy aloqalarini kengaytirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, virtual

kommunikatsiya ba’zi hollarda real ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarining pasayishiga ham sabab bo‘lishi mumkin.

Tadqiqot davomida yoshlarning ijtimoiy identifikatsiya jarayonlari ham raqamli makon ta’sirida shakllanishi aniqlandi. Ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy profil yaratish, o‘z fikr va qarashlarini omma bilan baham ko‘rish orqali yoshlar o‘z ijtimoiy rolini anglashga harakat qiladi. Bu jarayon shaxsning o‘zini baholashi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi hamda ijtimoiy mavqeini his etishiga ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, raqamli muhit yoshlarning motivatsion sohasiga ham ta’sir qiladi. Raqamli texnologiyalar orqali bilim olish, yangi ko‘nikmalarni egallash va kasbiy rivojlanish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa yoshlarning o‘z ustida ishlashga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularning kelajak kasbiy tanloviga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bundan tashqari, raqamli makon yoshlarning qadriyatlar tizimi va ijtimoiy tasavvurlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Global axborot makoniga kirish imkoniyati turli madaniyatlar, qarashlar va ijtimoiy normalar bilan tanishish imkonini beradi. Natijada yoshlarning dunyoqarashi kengayadi, ammo ayrim hollarda milliy qadriyatlar bilan ziddiyatli qarashlar ham shakllanishi mumkin.

Shu sababli yoshlarning raqamli muhitdagi faoliyati psixologik va pedagogik jihatdan yo‘naltirilgan bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama (Discussion). Raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi yoshlarning ijtimoiy hayotiga yangi mazmun olib kirmoqda. Raqamli makon yoshlar uchun o‘z fikrini erkin ifodalash, ijtimoiy tajriba orttirish va axborot olishning muhim manbai bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ushbu jarayon yoshlarning psixologik rivojlanishida yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, yoshlarning raqamli makondagi faoliyati ularning shaxsiy identifikatsiya jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Virtual muhitda yaratilgan ijtimoiy obrazlar ba’zan real hayotdagi shaxsiy identifikatsiya bilan mos kelmasligi mumkin. Bu esa yoshlarning o‘zini anglash jarayonida ichki ziddiyatlarni keltirib chiqarishi ehtimolini oshiradi.

Shuningdek, raqamli muhitda mavjud bo‘lgan axborot oqimi yoshlarning emotsional holatiga ham ta’sir qiladi. Ijtimoiy tarmoqlardagi doimiy taqqoslash jarayoni ba’zi hollarda o‘zini past baholash yoki psixologik bosimni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli yoshlarning media savodxonligini rivojlantirish, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va axborotni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Shu bilan birga, raqamli makon yoshlar uchun katta imkoniyatlar ham yaratadi. Internet orqali bilim olish, kasbiy rivojlanish, ilmiy axborotlardan foydalanish hamda global kommunikatsiya jarayonlarida ishtirok etish imkoniyati yoshlarning intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi. Agar ushbu jarayon to‘g‘ri yo‘naltirilsa, raqamli muhit yoshlarning ijodiy fikrlashini, tashabbuskorligini va innovatsion faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa va tavsiyalar (Conclusion). Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli makon zamonaviy yoshlarning ijtimoiy tasavvurlari shakllanishida muhim psixologik muhit hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar yoshlarning dunyoqarashi, ijtimoiy munosabatlari va kommunikativ faoliyatini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar keng axborot makoniga kirish imkoniyatiga ega bo‘lib, bu jarayon ularning bilish faoliyati, qadriyatlar tizimi hamda ijtimoiy qarashlarining shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Raqamli muhit yoshlarning shaxsiy identifikatsiyasi, o‘zini namoyon qilishi va ijtimoiy aloqalarini kengaytirishi uchun muhim imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, nazoratsiz axborot oqimi, virtual muloqotning ortib borishi va ijtimoiy tarmoqlardagi psixologik bosim yoshlarning

emotsional barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli raqamli makonda yoshlarning faoliyatini psixologik va pedagogik jihatdan to‘g‘ri yo‘naltirish dolzarb masala hisoblanadi.

Ta’lim muassasalarida yoshlarning media savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni internetdagi axborotni tanqidiy tahlil qilishga o‘rgatish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda raqamli madaniyatini shakllantirish ta’lim jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim.

Shuningdek, oila muhitida ham yoshlarning raqamli texnologiyalardan foydalanish madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Ota-onalar farzandlarining internetdagi faoliyatini nazorat qilish bilan birga, ularga to‘g‘ri axborot tanlash va undan samarali foydalanish ko‘nikmalarini ham shakllantirib borishi kerak.

Kelgusida yoshlarning raqamli makondagi faoliyatini psixologik jihatdan chuqur o‘rganish, ularning ijtimoiy tasavvurlari shakllanishiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash hamda ushbu jarayonni ilmiy asosda boshqarish bo‘yicha kompleks tadqiqotlar olib borish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent, 2021.
2. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 2010.
3. Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva, 1977.
4. Boyd D. Social Network Sites as Networked Publics. – Yale University Press, 2014.
5. Zulqaynarova P. Intellektual yoshlar hayotida raqamli texnologiyalar. – 2022.
6. Internet of Things va raqamli texnologiyalar rivoji haqida tadqiqot.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli texnologiyalar bo‘yicha nutqlari va rasmiy axborotlari.
8. Abdulmajidova, A. M. (2024). O‘QUVCHILARDA KASBIY KO‘NIKMA VA MALAKALARNI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 1(5), 149-151.
9. M. Abdulmadjidova (2024). ILK O‘SPIRINLIK DAVRIDAGI O‘QUVCHILARNI PSIXOTIPLARIGA QARAB KASBGA YO‘NALTIRISH ISHLARINI OLIB BORISH NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI. Inter education & global study,(10), 412-418.
10. Abdulmadjidova, M. (2021). Muloqot–Bola Psixik Rivojlanishining Muhim Omili. BARQARORLIK VA YETAKCHI
11. qizi Xabibullayeva, S. S., & qiz Abdulmadjidova, M. D. (2023, January). TEZKOR QAROR QABUL QILISH-HOZIRGI ZAMON MUHIM TALABI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 45-49).
12. Abdulmadjidova, M., & Sattarova, I. M. (2021). O‘smirlar o‘rtasidagi nizoli vaziyatlarni bartaraf etishda hamkorlik masalalari. *Science and Education*, 2(12), 602-608.
13. Sattarova, I. M., & Abdulmadjidova, M. (2021). Ta’lim Jarayoni Samaradorligini Oshirishda O‘Yinli Texnologiyalardan Foydalanish Pedagogik Zaruriyat Sifatida. *TA’LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 5-9.